

Konstruktiokielioppia konstruktiokieliepin: 6. kansainvälinen konstruktiokieliepin konferenssi (ICCG-6) Prahassa 3.–5.9.2010

Historiallinen Praha ja moderni kielioppiteoria kohtasivat syyskuun ensimmäisellä viikolla 2010, kun kuudes kansainvälinen konstruktiokieliepin konferenssi järjestettiin erittäin onnistuneesti Kaarlen yliopiston (Univerzita Karlova v Praze) humanistisessa tiedekunnassa (ks. www.constructiongrammar.org/iccg6). Tapahtumaa emännöi Mirjam Fried (Tšekin tiedeakatemia) työryhmineen. Nimellään osallistuvia oli yli sata, mutta tosiasiassa esiintyviä oli mukana kahdeksisenkymmentä. Plenum-esitelmää oli kuusi (yksi peruttu), tavallisia esityksiä tasan seitsemänkymmentä (kaksi peruutunutta), jotka oli jaettu kolmeen eri sektioon. Esitän lyhyen katsauksen konferenssin sisältöön lähinnä plenum-esitelmien pohjalta. Lopussa hahmotelen konstruktiokieliepin isoja linjoja koko esitelmäkirjoa ajatellen.

Konferenssin aloittaneessa plenaarissa Elizabeth Closs Traugott tarttui kielipillistumisen ja kontekstin suhteeseen ("Contexts and grammatical constructionalization"). Hänen muutamien esimerkein havainnollistettuna pääargumentinaan oli, että konteksti, joka itsessään kuvaa kielentutkimuksessa monenlaisia ilmiöitä, on kielipillistumisen seurauksena syntynyt toistuva käyttörajoite. Näin konteksti on Traugottin mukaan viime kädessä pikemminkin osa syntynyttä kielen rakennetta kuin jotain rakenteen kannalta ulkokohtaista. Rakenteeseen kielipillistunut konteksti on jonkin rakenteen aikaisemman (käyttö)kontek-

tin "epätyypillinen" ilmentymä (, josta on tullut normi).¹

Traugottin mukaan konstruktioiden kannalta tämä tarkoittaa sitä, että konteksti(t) ei(vät) ole mikään tyystin ulkoinen taso kielipillistumisessa. Toinen huomion kiinnittävä seikka on kuitenkin se, että konteksti voi olla niin morfosyntaksia kuin pragmatiikkaakin ja näin ollen reanalyysin lähtökohtana (eli tässä: kontekstuaalisena ja muutoksen mahdollistavana rajoitteena) voi olla periaatteessa rakenteessa minkätasoinen (kontekstuaalinen) kielen osa tahansa. Lisäksi kielihistoriallisen tutkimuksen oletuksena kuitenkin on, että on päästävä konstruktion "sisään" sen komponentteihin, eikä kontekstuaalisuus holistisessa mielessä voi olla muutosta selittävä lähestymistapa. Konstruktiokuvausten kannalta tämä herättää kysymyksen siitä, mihin mittaan asti kontekstuaalista tietoa olisi sisällytettävä muutoksen kuvauksessa ja ennen kaikkea miten "eri kontekstit" (ks. alaviite 1) olisi esitettävä. Traugottin mukaan ainakin erilaiset puhujavariaabelit ja tilanteiset tekijät vaativat konstruktiokuvauksessa oman ta-

1. Traugottin esitelmän perusteella kontekstilla voidaan tarkoittaa ja siihen liittyy asiayhteydestä riippuen ainakin seuraavanlaiset eri tavoin toisistaan poikkeavat ilmiöt: (perinteinen strukturalistinen) yksiköiden distribuutio, topiikki-fokusjako, indeksikaalisuus, puheaktien sopivuusehdot, erilaiset (ja osin tilanteiset) puhujavariaabelit (sukupuoli, genre, vuoronotto yms.), maailman/tilanteen jaettuus (*common ground*) sekä rooli- yms. asetelmat (*situational setting*).

sonsa, mutta näiden tarkempi jatkopohdinta jätettiin kuitenkin tulevaisuuden haasteeksi konstruktionalisoitumisen tutkijoille (Traugott 2010).

Traugottin esitelmän antina oli ehdottomasti *kontekstin* käsitteen monimerkityksisyyden korostaminen mustavalkoisen autonomisen–kontekstuaalinen-jaon sijaan sekä sen välttäminen, että konteksti redusoidaisiin tai rajattaisiin tarkoittamaan pelkästään sosiaalis-kielellistä tilannetta. Kieliopillistumisen ja konstruktio kuvauksen yhdistäviä sektioesitelmiä oli useita, ja tähän liittyi myös oma esitelmäni ”On the grammaticalization of the Finnish colorative construction”.

Konferenssin ehkä vaikuttavinta osaa näytteli Luc Steelsin plenum-esitelmä ”Fluid Construction Grammar [FCG]: A progress report”. Pariisin Sony CSL:n ja Brysselin Vrije Universiteitin koordinoima hanke pyrkii konstruktio kieliopin periaatteiden (syntaksin ei-autonomisuus, kielen yksikkö–pragmatiikka-jatkumo, käyttö- ja unifikaatiopohjaisuus ym.) hengessä luomaan kieliteknologista formalismia kielellisen tiedonkäsittelyn kognitiiviseksi malliksi (ks. www.fcg-net.org). Mallin (FCG) tavoitteena on kuvata kielenkäyttäjien kielellistä tietoa kokonaisuudessaan (ymmärrys, tuotto ja oppiminen). Sitä on testailtu jo kymmenkunta vuotta keskinäisiä kielipelejä ratkoviin tekoälyrobottien avulla. Vallalla olevista komputationaalisista kielioppimalleista FCG eroaa ainakin kolmessa suhteessa: 1) Malli kykenee kuvaamaan sekä kielen tuotto prosessia että kääntäen tuotosten jäsentämistä. 2) Se pyrkii sisältämään teknisiin ratkaisuihinsa tehokkaita keinoja ehkäisemään tarpeettomien yhdistelmien ja hakuvaruuden räjähdysmäisen kasvun. 3) Formalismi ottaa huo-

mioon kielen *emergenssin*. (Steels 2011 [tulossa]; Steels & De Beule 2006.) Kaikesta keskeneräisyydestään huolimatta FCG ottaa haasteena vastaan kielen ”saippuamaisuuden” (tästä määre ’fluid’) ja jääkin nähtäväksi, kykeneekö FCG todella simuloimaan niinkin monimutkaista dynamiikkaa kuin ihmisen kielellistä kognitiota.

Useassa sektioesitelmässä havainnollistettiin vakuuttavasti tapaustutkimusten avulla FCG:n toimivuutta käytännössä. Esitelmissä tarkasteltiin mm. venäjän aspektia, espanjan pronomineja, unkarin objektin sijaa ja informaationkulkua saksassa. Lisäksi konstruktio kieliopin erilaiset muutkin formalismit näkyivät kirjona mm. Gert Webelhuthin ja Anke Hollerin plenum-esitelmässä ”Relative clause constructions” sekä Nancy Changin sektioesitelmässä ”Reframing aspectual composition: Constructions, event structure and simulation”. Edellisessä käytettiin syntaksin kuvaukseen HPSG:tä, johon oli liitetty semantiikan kuvausvälineeksi nk. diskurssinkuvausteoria (*Discourse Representation Theory*). Jälkimmäinen kuvasi erilaisia aspektuaalisuuden ilmentymiä englannissa ns. Embodied Construction Grammar -mallin (ECG) avulla, jossa kielellistä ilmausta pyritään kuvaamaan ilmauksen ymmärrystä rakentavaa (oletettua) mentaalista simulaatiota mallintamalla (mm. Bergen & Chang 2005). Konstruktio kieliopissa elää siis vahvana haara, joka tavoittelee tosissaan erittäin haastavien kognitiivisten toimintojen dynaamista kuvaamista ja näin pyrkii vastaamaan kognitiiviseen sitoumukseen.

Jos oli mitä erilaisimpien kuvausmallien seuraaminen haasteellista, sitä oli myös Stefan Th. Griesin plenum-esitelmä ”Corpus-based approaches in Construction Grammar: current applications and

future potentials” sikäli, että se edellytti kuulijaltaan melko perusteellisesti sisäistettyjä pohjatietoja tilastomenetelmistä. Perussanoma oli kuitenkin kirkas: korpusmetodien hyöty Griesin mukaan kasvaa huomattavasti silloin, kun aineistoja perataan tarpeen mukaan monipuolisten ja validoitujen monimuuttujaisten tilastomenetelmien avulla. Tämänäyttypistä tutkimusta edusti osaltaan Aki-Juhani Kyröläisen esitelmä ”From canon and monolith to clusters: A constructionalist model of subjecthood”, jossa pyrittiin havainnollistamaan venäjän erilaisen (lause)konstruktioiden NP-jäsenien eriaista subjektiutta erilaisten subjekti-piirrekimppujen avulla (nk. klusterointi).

Vaikka hyvin harva esitelmä rakentui yhtä vahvasti tilastomenetelmien varaan kuin Griesin työ, niin monessa kuitenkin nojattiin juuri erilaisten aitojen aineistojen analyysiin. Sellaiset esitelmien otsikoiden avainsanat kuin käyttö- ja korpuspohjaisuus (*usage-based, corpus-based*), empiirisyys (*empirical*), variaatio (*variationist*) ja puhe (*speech, discourse*) osoittavat selvästi konstruktiokielioppiin vakiintunutta/vakiintumassa olevaa metodia käyttäen korpusaineistoja introspektion lisäksi. Esimerkiksi suomalaisia tämänäyttypisiä tutkimuksia edustivat Jaakko Leinon esitelmä ”Spatial particles in Finnish dialects: prepositions, postpositions, or adverbs?” sekä Maria Vilkkunan esitelmä ”Expletives and clausal constructions in Finnish”, joissa kummassakin käytettiin aineistolähteinä murrekorpuksia syntaksin kuvauksessa.

Vielä konstruktiokieliopin kuvausmenetelmien tulevaisuuden haasteena mainitsen Kiki Nikiforidoun plenum-esitelmän ”Discoursal categories and grammatical description: A constructional integration”, jossa pohdittiin mahdollisuutta sisällyttää diskurssitason ilmiöitä

kuvausformalismiin. Tällaisen lausetasoa laajemman dialogisen konstruktiokuvausten perään on jo ehdittykin huhuilla (Linell 2009), mutta vielä melko harva on uskaltanut kehittää itse formalismia vaikkapa vuorovaikutuslingvistiikan hengessä (ks. kuitenkin Fried & Östman 2005; Günthner & Imo 2006; Wide 2009). Esitelmä herätti mietteitä siitä, miten kuvausformalismin periaatteelliselta kannalta muuttuu, kun siirrytään kielellisen rakenteen sisäisten piirteiden, usein ”perinteisten” kielellisten kategorioiden ääreltä ulkoisiin (konteksti)piirteisiin, kielenkäytön erilaisiin fenomenologisiin ilmiöihin. Konstruktiokieliopin formalismin kannalta tämä on tietysti ensisijainen pohdinnan aihe (esim. Fried & Östman 2005: 1775–1776). Yhtä stimuloiva tässä suhteessa oli Jan-Ola Östmanin esitelmä ”On external features in Construction Grammar: The case of the TatT-construction”, jossa kuvattiin sellaisia ilmauksia kuin *There are houses, and then there are houses* ja niiden taustalla olevan konstruktion kontekstuaalis-pragmaattisia piirteitä. Tässä suunnassa konstruktiokielioppi etsii rajojaan.

Vaikka yksittäiset sektioesitelmät olivatkin kovin sekalaisia, niin edellä selostetun pohjalta voi helposti kuitenkin havaita Prahan konferenssin kaksi vahvaa yhtenäistä juonetta: erilaisten formalisten konstruktiokielioppien elo ja kehittyminen rinnakkain sekä korpusten käyttö. Edellinen ei ole mikään konstruktiokieliopin harjoittamisen ehdoton edellytys, ja jälkimmäinenkin on (vain) yksi, toki sinänsä tärkeä metodi kieliopin kuvauksessa, mutta monia ”murteita” teoriassa joka tapauksessa on.

Konferenssi oli kokonaisuutena innostava. Kuitenkin kun kerran teorian formalismeja on useita ja teoriaa pyritään

kehittämään ja viemään uusiin tuoreisiin yhteyksiin, niin viivähdyin hetkeksi kampaamaan erilaisten teoreettisten lähtökohtien sekä mahdollisuuksien avointa (itse)kriittistä pohdintaa. Näin kovassa vauhdissa syke usein nousee, mutta katsoisin konstruktioikieliopin tarvitsevan silti myös viilentävää metateoriaa (esim. Itkonen 2006). Se olisi hyväksi teoriakehykselle, joka tuntuu olevan juuri nyt mukavan reippaassa liikkeessä. Kun seitsemäs kansainvälinen konstruktioikieliopin konferenssi järjestetään 2012 Soulissa, Korean tasavallassa, tällaisetkin asiat löytänevät sijansa konferenssiohjelmistossa.

MARKUS HAMUNEN
etunimi.sukunimi@helsinki.fi

Lähteet

- BERGEN, BENJAMIN K. – CHANG, NANCY 2005: Simulation-based language understanding in Embodied Construction Grammar. – Jan-Ola Östman & Mirjam Fried (toim.), *Construction Grammars. Cognitive grounding and theoretical extensions* s. 147–190. Constructional Approaches to Language 3. Amsterdam: John Benjamins Publications.
- FRIED, MIRJAM – ÖSTMAN, JAN-OLA 2005: Construction Grammar and spoken language. The case of pragmatic particles. – *Journal of Pragmatics* 37 s. 1752–1778.
- GÜNTHNER, SUSANNE – IMO, WOLFGANG (toim.) 2006: *Konstruktionen in der Interaktion*. Linguistik – Impulse & Tendenzen 20. Berlin: Walter de Gruyter.
- ITKONEN, ESA 2006: Concerning (Radical) Construction Grammar. – Timo Haukioja (toim.), *Papers on Language Theory*. Publications in General Linguistics 10. Turku: University of Turku.
- LINELL, PER 2009: Grammatical constructions in dialogue. – Alexander Bergs & Gabriela Diewald (toim.), *Contexts and constructions* s. 97–110. Constructional Approaches to Language 9. Amsterdam: John Benjamins Publications.
- STEELS, LUC 2011 [tulossa]: A First Encounter with Fluid Construction Grammar [luonnos]. – Luc Steels (toim.), *Fluid Construction Grammar*. Amsterdam: John Benjamins Publications.
- STEELS, LUC – DE BEULE, JOACHIM 2006: A (very) brief introduction to Fluid Construction Grammar. Third International Workshop on Scalable Natural Language Understanding (ScaNaLU 2006), New York City. – <http://acl.ldc.upenn.edu/W/W06/W06-3510.pdf> 10.9.2010.
- TRAUGOTT, ELIZABETH CLOSS 2010: Dialogic contexts as motivation for syntactic change. – Robert A. Cloutier, Anne Marie Hamilton-Brehm & William Kretschmar (toim.), *Variation and change in English grammar and lexicon* s. 11–36. Berlin: Mouton de Gruyter.
- WIDE, CAMILLA 2009: Interactional construction grammar: Contextual features of determination in dialectal Swedish. – Alexander Bergs & Gabriela Diewald (toim.) *Contexts and constructions* s. 111–141. Constructional Approaches to Language 9. Amsterdam: John Benjamins Publications.

Sananjalka

Suomen Kielen Seuran vuosikirja 52 • 2010

Kielen-, kulttuurin- ja kirjallisuudentutkimusta

KIRSTI SIITONEN ja TOMMI KURKI: Aimo Hakanen 75 vuotta

TUOMAS HUUMO ja KRISTA OJUTKANGAS: Mikä erottaa muodot *sisällä* ja *sisässä*?
”Synonymisten” muotojen analyysi.

PIIA SEPPÄLÄ: *Kautta*-postposition semantiikkaa

ILMARI IVASKA: Eksistentiaalilauseen subjektijäsen edistyneiden suomenoppijoiden kirjoituksessa

FRED KARLSSON ja MATTI WIBERG: Puolueohjelmien kieliopillinen kompleksisuus

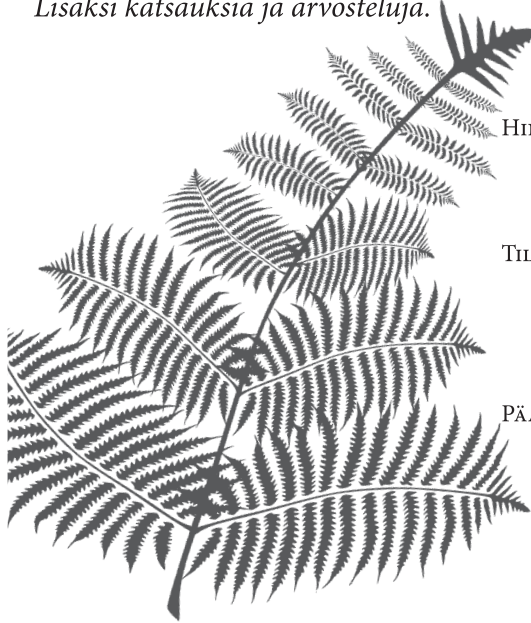
PÄIVI RINTALA: Suomen *-loinen*-johtimiset adjektiivit

KIRSI-MARIA NUMMILA: *Katinhännästä katinhännille* – eräästä periferiaan viittaavasta nimityksestä

JUHA RUOHONEN: Jättiläinen, paholainen, kuolema? *Koljo* kansanperinteessä, nimistössä ja maastossa

TIINA MAHLAMÄKI: Seitsemän veljksen salattu maa. Emanuel Swedenborgin ideoiden läsnäolo Aleksis Kiven *Seitsemän veljestä* -teoksessa

Lisäksi katsauksia ja arvosteluja.

HINTA 26 €, seuran jäsenille ja opiskelijoille
14 €. Myytävänä suomen kielen
toimistossa.

TILAUKSET taloudenhoitaja Hanna Jokela,
Sananjalka, Fennicum,
20014 Turun yliopisto,
hakajo@utu.fi, puh. (02) 333 5281.

PÄÄTOIMITTAJA Sirkka Saarinen, sirkka.
saarinen@utu.fi, puh. (02) 333 6372,
Fennicum, 20014 Turun yliopisto.